วารสารเศรษฐศาสตร์และกลยุทธ์การจัดการ
ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม–มิถุนายน 2566

Journal of Economics and Management Strategy
Vol. 10, No. 1, January–June 2023

ผลกระทบของโควิด-19 ต่อการเรียนรู้ของเด็กระดับประถมศึกษา

(Impact of COVID-19 on Primary School Children's Learning)

อมรรัตน์ อภินันท์มหกุล[1] ประสพโชค มั่งสวัสดิ์[2] และศาสตรา สุดสวาสดิ์[3]

Amornrat Apinunmahakul[1] Prasopchoke Mongsawad[2] and Sasatra Sudsawasd[3]

Received: April 25, 2022
Revised: August 16, 2022
Accepted: August 29, 2022

บทคัดย่อ

งานศึกษานี้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการเรียนรู้ของเด็กในระหว่างที่โรงเรียนถูกสั่งปิดจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 พร้อมทั้งแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ของเด็กช่วงอายุ 6 -12 ปี โดยอาศัยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูโรงเรียนประถมศึกษาประเภทต่างๆ จำนวน 10 แห่ง ร่วมกับการสำรวจข้อมูลภาคสนามที่เก็บข้อมูลจากครัวเรือนตัวอย่างทั่วประเทศในหลากหลายรูปแบบการอยู่อาศัย จำนวนทั้งหมด 3,032 ครัวเรือน ซึ่งพบว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นที่สำคัญที่สุดในช่วงการแพร่ระบาดโควิดที่ต้องปิดโรงเรียนและจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆนั้น คือปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่รุนแรงขึ้น ความเหลื่อมล้ำนี้เกิดขึ้นในหลายมิติ ซึ่งที่มิติชัดเจนที่สุดคือความเหลื่อมล้ำที่มีรากจากความแตกต่างของรายได้ มาตรการช่วยเหลือของรัฐบาลเพื่อส่งเสริมและแก้ปัญหาการเรียนรู้ของเด็กในระหว่างการสั่งปิดโรงเรียน ควรคำนึงถึงการเข้าถึงอุปกรณ์การเรียนออนไลน์ และส่งเสริมการใช้นวัตกรรมด้านดิจิทัลร่วมกับแนวคิดสื่อสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนออนไลน์ที่น่าสนใจสำหรับเด็กประถมวัย ซึ่งจะช่วยให้เด็กเกิดความสนใจและสามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้น

คำสำคัญ: ปัญหาการเรียนออนไลน์ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การเรียนรู้ของเด็ก

[1] รองศาสตราจารย์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
Associate Professor, School of Development Economics, National Institute of Development Administration
E-mail: amornrat.nida@gmail.com

[2] รองศาสตราจารย์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
Associate Professor, School of Development Economics, National Institute of Development Administration
E-mail: mongsawad@yahoo.com

[3] ศาสตราจารย์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
Professor, School of Development Economics, National Institute of Development Administration
E-mail: sasatra@gmail.com

ABSTRACT

This qualitative research aims to investigate learning problems of Thai children, ages 6 to 12 years old, during the school closures due to the COVID-19 pandemic, and to propose feasible solutions to the problems. The research was conducted based on the in-dept interviews of administrators and teachers from 10 schools and a household survey of 3,032 samples with various patterns of living arrangement. The main finding shows that the problem of inequality in education is exacerbated during the pandemic. Even though the inequality does have many facets, the most apparent one is the disparity of household income. To alleviate children's learning problems during school closures, government's measures should focus on the accessibility to equipment for online learning. Moreover, the government should consider promoting the use of digital innovations in conjunction with creative medias to develop pleasant online classes for elementary-aged children. Good learning content can draw children's attention and help them learn effectively.

Keywords: Problems with Online Class, Inequality in Education, Children's Learning

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาในระดับประถมศึกษาในช่วงที่เด็กอายุ 6-12 ปี เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาในระบบของเด็ก มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในด้านความคิดความเข้าใจ (Cognitive Functioning) ที่สำคัญคือทักษะด้านการรับรู้ การจดจำ การใส่ใจ การคิดคำนวณตัวเลข การเรียนรู้ภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะทางสังคม การเรียนรู้วัฒนธรรม พัฒนาการทางอารมณ์ และทักษะทางกายภาพอื่นๆ ทั้งนี้ องค์การสหประชาชาติและประเทศสมาชิกทั่วโลกต่างเห็นพ้องกันว่า การศึกษาในระดับประถมศึกษาถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็กทุกคน จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและผู้ปกครองที่ต้องจัดสรรให้เด็กเข้าถึงการศึกษาในระดับนี้ เพื่อส่งเสริมโอกาสการพัฒนาตนเองของเด็กและแก้ปัญหาความยากจนข้ามรุ่น (Inter-generational Poverty) การเข้าถึงการศึกษาในระดับประถมศึกษาจึงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นอย่างยิ่งยวดของการพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างไรก็ดี พัฒนาการของเด็กในช่วงประถมศึกษาไม่จำกัดอยู่เฉพาะในรั้วโรงเรียนเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อม การดูแลเด็กที่บ้าน ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว การได้รับความคุ้มครองจากภัยคุกคามรูปแบบต่างๆ การเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข โภชนาการ และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

องค์การยูนิเซฟชี้ว่า ในยามที่เกิดปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ เด็กและเยาวชนนับเป็นกลุ่มที่เปราะบางที่ได้รับผลกระทบรุนแรงและยาวนานที่สุด (United Nations Children's Fund, 2014) โดยรายได้ครัวเรือนของเด็กได้รับผลกระทบผ่านช่องทางอย่างน้อย 3 ช่องทาง (United Nations Children's Fund, 2017) ได้แก่ 1) การจ้างงาน โดยพ่อแม่อาจกลายเป็นคนว่างงานหรือมีรายได้ลดลง 2) การลงทุน ทั้งภาครัฐและเอกชนที่ลดลง

และ 3) เงินโอนหรือผลประโยชน์จากสวัสดิการสังคม (Social Transfer) ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่งผลให้การลงทุนในเด็กของครอบครัวลดลง ทั้งทางด้านสารอาหาร สุขภาพ การศึกษา การดำเนินกิจกรรมทางสังคมในเวลาว่างเปลี่ยนแปลงไป และอาจนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ อาทิ ปัญหาความยากจน ปัญหาการไม่มีที่อยู่อาศัย ปัญหาการทารุณกรรม ซึ่งล้วนส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความเป็นอยู่ และพัฒนาการของเด็ก

ผลจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยหดตัวลงอย่างมาก ส่งผลต่อรายได้และการกินดีอยู่ดีของครัวเรือนและต่อเด็กที่อาศัยในครัวเรือนด้วย แต่พัฒนาการของเด็กจะส่งผลต่อขีดความสามารถด้านกำลังคนของประเทศ และการพัฒนาประเทศไทยในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากมาตรการปิดประเทศและการเว้นระยะห่างทางสังคม เพื่อลดการแพร่ระบาดของเชื้อโรคทำให้ครัวเรือนจำนวนมากมีรายได้ลดลง ขณะที่การสั่งปิดโรงเรียนของรัฐบาลก็มีผลต่อการเรียนรู้และการทำกิจกรรมทางสังคมของเด็กและเยาวชน (Soland et al., 2020; Engzell, Frey, & Verhagen, 2021 และ Grewening et al., 2020) แต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อเด็กแต่ละคนในแต่ละรูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือน แต่ละระดับฐานะทางเศรษฐกิจ และแต่ละประเภทโรงเรียนแตกต่างกันไป (Andrew et al., 2020 และ United Nations, 2020) พัฒนาการของเด็กนักเรียนในช่วงวิกฤตโควิด-19 จึงขึ้นกับความสามารถในการปรับตัวของโรงเรียนในแต่ละระบบการศึกษา และความสามารถและความพร้อมของครอบครัวและเด็ก ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงการปรับตัวของโรงเรียนที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาแตกต่างกัน และการเลี้ยงดูบุตรของครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและรูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือนต่างกัน จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการกำหนดมาตรการภาครัฐเพื่อการแก้ปัญหาการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตโควิด-19 เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนากำลังคนของประเทศในอนาคต

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการเรียนรู้ของเด็กในระหว่างที่โรงเรียนถูกสั่งปิดจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 พร้อมทั้งแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ของเด็ก ช่วงอายุ 6 -12 ปี

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้วิเคราะห์ผลกระทบของวิกฤตโควิด-19 ต่อพัฒนาการของเด็กไทยในช่วงอายุ 6-12 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษา โดยอาศัยการเก็บข้อมูลจากโรงเรียน และครัวเรือนที่เด็กอาศัยอยู่ ดังนี้

1. ใช้แบบสอบถามเชิงลึกและสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและครู ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564 จำนวนทั้งสิ้น 10 โรงเรียนที่มีการจัดการศึกษาในหลากหลายรูปแบบ อาทิ โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนเอกชน โรงเรียนทางเลือก และโรงเรียนนานาชาติ ถึงการปรับตัวของโรงเรียนและอุปสรรคสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนในระหว่างที่รัฐบาลสั่งปิดโรงเรียน

2. ใช้แบบสอบถามสำรวจครัวเรือนที่มีเด็กอายุระหว่าง 6-12 ปีร่วมอาศัยอยู่ด้วยจำนวนทั้งหมด 3,000 ครัวเรือน ที่มีการกระจายตัวในสัดส่วนเดียวกับสัดส่วนประชากรและครัวเรือนไทยในภูมิภาคต่างๆ โดยอาศัยข้อมูลจำนวนประชากรและบ้านทั่วราชอาณาจักรป 2562 ของสำนักงานกลางทะเบียนราษฎร์ กรมการปกครอง

เป็นเกณฑ์ในการกำหนดจำนวนครัวเรือนตัวอย่างในแต่ละพื้นที่ โดยแบ่งรูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือนไทยเป็น 5 รูปแบบ คือ (1) ครัวเรือนขยายที่มีคนอยู่ร่วมกันตั้งแต่ 3 รุ่นขึ้นไป คือปู่ย่า/ตายาย-พ่อแม่-ลูก (2) ครัวเรือน 2 รุ่นที่มีพ่อแม่-ลูก (3) ครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยว (4) ครัวเรือนข้ามรุ่นที่ผู้สูงอายุอาศัยลำพังอยู่กับหลาน และ (5) ครัวเรือนที่เด็กอาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง เพื่อพิจารณาว่ารูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือน รายได้ครัวเรือน และการศึกษาของผู้ปกครอง มีผลต่อการเลี้ยงดูเด็กอย่างไรในระหว่างที่รัฐบาลใช้มาตรการการเว้นระยะห่างทางสังคม การปรับตัวของครัวเรือนที่ต่างกันส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็กอย่างไร

การทบทวนวรรณกรรม

การแพร่ระบาดใหญ่ของโรคโควิด-19 สามารถส่งผลกระทบต่อภาคการศึกษาในหลายช่องทาง โดยรายงานของธนาคารโลก (World Bank, 2020) ได้กล่าวถึงช่องทางการส่งผ่านผลกระทบที่สำคัญ ได้แก่ (1) การปิดโรงเรียนและสถานศึกษา ซึ่งส่งผลต่อทั้งต้นทุนการศึกษา และสุขภาพและความปลอดภัยของเด็ก และ (2) วิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อทั้งด้านอุปสงค์และด้านอุปทานการศึกษา ผลกระทบต่อภาคการศึกษาที่มาจากทั้งสองช่องทางดังกล่าว สุดท้ายย่อมกลายเป็นต้นทุนระยะยาวของประเทศ ทั้งที่มาจากปัญหาที่เด็กไม่สามารถอ่านเขียนระดับที่ใช้งานได้ ปัจจัยทุนมนุษย์ของประเทศลดลง ปัญหาคนยากจนเพิ่มขึ้น ปัญหาความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้น ปัญหาความไม่สงบทางสังคม และปัญหาวัฏจักรความยากจนระหว่างประชากรต่างรุ่น

Soland et al. (2020) ได้คาดการณ์ผลกระทบของการปิดโรงเรียนเพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิค-19 ต่อคะแนนการทดสอบวิชาคณิตศาสตร์ การอ่าน การใช้ภาษา และวิทยาศาสตร์ ของเด็กนักเรียนในสหรัฐอเมริกา พบว่าคะแนนเฉลี่ยจะลดลงในทุกระดับชั้นและทุกรายวิชา โดยผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษารุนแรงกว่ามัธยมศึกษา เช่นเดียวกับงานศึกษาของ Sintema (2021) ที่พบว่าสัดส่วนการสอบผ่านของการทดสอบระดับชาติในวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การออกแบบ และเทคโนโลยีของนักเรียนในประเทศแซมเบียลดลงอย่างมีนัยสำคัญ จากผลของการปิดโรงเรียนเพื่อควบคุมการระบาด สอดคล้องกับงานศึกษาของ Engzell, Frey, & Verhagen (2021) ที่พบว่าแม้ประเทศเนเธอร์แลนด์ได้ปิดโรงเรียนในช่วงเวลาสั้นๆ เพียงแค่ 3 สัปดาห์ ยังส่งผลให้นักเรียนชั้นประถมศึกษามีคะแนนการทดสอบวิชาคณิตศาสตร์ การสะกดคำ และการอ่าน ลดลงร้อยละ 3 Grewening et al. (2020) ได้ทำการศึกษาถึงจำนวนชั่วโมงเรียนของนักเรียนในประเทศเยอรมนี พบว่าจำนวนชั่วโมงเรียนที่บ้านลดลงไปครึ่งหนึ่ง โดยชั่วโมงเรียนที่ลดลงถูกทดแทนด้วยกิจกรรมที่ไม่ส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น เล่นเกม ดูโทรทัศน์

ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเรียนรู้ (Leaning Inequality) ของเด็กที่มีฐานะแตกต่างกันเพิ่มขึ้น เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวย สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดีกว่า โดยเด็กในกลุ่มนี้มีทั้งโอกาสและความพร้อมในการศึกษาทางไกล เนื่องจากสามารถเข้าถึงอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต มีพื้นที่เรียนหนังสือของตนเอง มีหนังสือและอุปกรณ์ในการเรียนรู้ต่างๆ มากกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนที่ดีจากครอบครัวในด้านต่างๆ นอกเหนือจากการสนับสนุนด้านการศึกษา ซึ่งรวมทั้งมีการจูงใจที่ดีกว่า Andrew et al. (2020) พบว่า เด็กนักเรียนอังกฤษอายุ 4-15 ปี ที่มาจากครอบครัวร่ำรวย

จะใช้เวลาเรียนหรือทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเรียนมากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่ยากจน ทั้งนี้ หากรัฐปิดโรงเรียนนาน 1 เดือน จะส่งผลให้เด็กนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่ร่ำรวยมีชั่วโมงเรียนมากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่ยากจนราว 7 วัน จากบทความของ ณรจญา ตัญจพัฒน์กุล (2564) ซึ่งรวบรวมข้อมูลจาก Teacher Special Task และยูเนสโก พบว่า มากกว่าร้อยละ 50 ของเด็กนักเรียนทั่วโลกไม่มีคอมพิวเตอร์ และมากกว่าร้อยละ 43 ไม่สามารถเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ตได้ นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยียังกระจายอยู่ในทั่วทุกภูมิภาค ขณะที่สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย สหประชาชาติ (United Nations, 2020) รายงานว่า ร้อยละ 30 ของเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 บ้านไม่มีสถานที่เงียบสงบที่เหมาะสมต่อการเรียน และร้อยละ 47 บ้านไม่มีคอมพิวเตอร์ ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวยิ่งปรากฏชัดเจนระหว่างเด็กที่มาจากครอบครัวที่ร่ำรวยกับครอบครัวที่ยากจน (ร้อยละ 17 ต่อร้อยละ 91) และเด็กที่ครอบครัวอยู่ในเมืองกับเด็กที่ครอบครัวอยู่ในชนบท (ร้อยละ 45 ต่อร้อยละ 70) นอกจากนี้การปิดสถานศึกษา ยังส่งผลให้ความผูกพันของเด็กและครอบครัวที่มีต่อโรงเรียนน้อยลง ทำให้ความสนใจที่จะส่งเด็กกลับไปเรียนภายหลังการเปิดสถานศึกษาอาจมีน้อยลง โดยเฉพาะในเด็กที่เป็นกลุ่มเปราะบาง หรือเด็กในกลุ่มที่มีปัญหาในการเรียนรู้ ซึ่งอาจทำให้เด็กจำนวนหนึ่งต้องออกจากโรงเรียนก่อนวัยอันควร

ผลกระทบจากการแพร่ระบาดใหญ่ย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง ซึ่งส่งผลต่อเนื่องไปยังความสามารถในการจ้างแรงงานของภาคธุรกิจ ที่นำไปสู่การลดการจ้างงาน ลดชั่วโมงการทำงาน และรายได้ครัวเรือนที่ลดลง ทั้งนี้รายได้ครัวเรือนที่ลดลง ผลักดันทำให้หลายครัวเรือนตกอยู่ในภาวะยากจน และส่งผลกระทบถึงอุปสงค์ของการศึกษา (World Bank, 2020) ทำให้ความสามารถในการจ่ายด้านการเรียนของครัวเรือนลดลง และเด็กอาจต้องออกจากโรงเรียนเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว เฮนเรียตตา โฟร์ (2564) ผู้อำนวยการบริหารองค์การยูนิเซฟ คาดการณ์ว่าการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 รอบสอง จะส่งผลให้มีเด็กทั่วโลกหลุดออกจากระบบการศึกษาเพิ่มขึ้นถึง 24 ล้านคน ซึ่งเป็นระดับที่สูงที่สุดในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ส่วนประเทศไทย กองทุนเสมอภาคทางการศึกษา (2564) พบว่า ณ เดือนมิถุนายนของปีการศึกษา 2564 มีเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาไปแล้วประมาณ 5,654 คน ทั้งนี้ คาดการณ์ว่าสิ้นปีการศึกษา 2564 จะมีเด็กหลุดจากระบบสูงถึง 65,000 คน โดยเด็กชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย คาดว่าจะหลุดจากระบบการศึกษาคิดเป็นร้อยละ 7 ร้อยละ 19-20 และร้อยละ 48 ตามลำดับ และแม้เด็กจะไม่ได้ออกจากโรงเรียนกลางคัน แต่ภาวะเศรษฐกิจถดถอย อาจทำให้การลงทุนทางการศึกษาของพ่อแม่ในเด็กบางกลุ่มลดลง เนื่องจากรายได้ของครอบครัวลดลงและทำให้จำเป็นต้องลดค่าใช้จ่ายเพื่อสนับสนุนการศึกษา (เช่น หนังสือ อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์การเรียนรู้อื่นๆ) โดยปกติแล้ว การลงทุนทางการศึกษามักถูกนำมาเชื่อมโยงกับคุณภาพของการศึกษา การเรียนรู้ และพัฒนาการของเด็ก

ในส่วนผลต่ออุปทานการศึกษานั้นพบว่า การระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลต่อศักยภาพในการหารายได้ของรัฐบาลอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยรัฐบาลอาจมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณที่ใช้สนับสนุนในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งรวมถึงงบประมาณรายจ่ายทางการศึกษา โดยเฉพาะงบประมาณรายจ่ายลงทุน ที่อาจถูกตัดหรือลดลง Al-Samarrai (2020) ได้คาดการณ์ว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ระบาดอย่างรุนแรงและต่อเนื่องยาวนานนั้นจะส่งผลให้ประเทศต่างๆ ทั่วโลกให้ความสำคัญกับการจัดสรรงบประมาณด้าน

สาธารณสุขและการคุ้มครองทางสังคมเป็นอันดับแรก ซึ่งอาจส่งผลให้งบประมาณด้านการศึกษาได้รับการจัดสรรน้อยลง หรือเพิ่มขึ้นในอัตราที่ต่ำกว่าในช่วงเวลาก่อนเกิดการระบาด ซึ่งงบประมาณด้านการศึกษาที่ลดลงย่อมส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา และอัตราการเข้าเรียนต่อ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การจัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 ของประเทศไทย พบว่าสัดส่วนงบประมาณด้านการศึกษา ทั้งจำแนกตามลักษณะงานหรือหน้าที่ และจำแนกตามหน่วยงาน (กระทรวงศึกษาธิการ) ยังคงมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 มีงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรลดลงในรายการที่สำคัญ เช่น กองทุนเสมอภาคทางการศึกษาลดลง 433 ล้านบาท งบลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของ สพฐ. ลดลง 17 ล้านบาท งบประมาณการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสลดลง 72 ล้านบาท และงบการศึกษาสำหรับเด็กพิการลดลง 147 ล้านบาท (โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน, 2564) จึงเป็นสิ่งที่น่ากังวลต่อสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และการหลุดออกจากระบบการศึกษาภายหลังการระบาดของโรคโควิด-19 เป็นอย่างมาก นอกจากนั้น ยังอาจมีผลสืบเนื่องทำให้คุณภาพการศึกษาลดลงด้วย การจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ในช่วงที่ปิดโรงเรียนเพื่อควบคุมการระบาด แม้จะเป็นนโยบายที่เหมาะสมในระยะสั้น แต่ Agostinelli et al. (2020) พบว่าการเรียนออนไลน์ไม่สามารถทดแทนการเรียนในชั้นเรียนได้อย่างสมบูรณ์ อีกทั้งคุณภาพการสอนของครูอาจแย่ลงด้วยเช่นกัน เพราะการจัดการศึกษาทางไกลนั้น ครูส่วนหนึ่งก็มีปัญหาในการเข้าถึงอุปกรณ์ การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตและขาดแรงจูงใจ จึงทำให้คุณภาพการสอนลดลง นอกจากนั้น สืบเนื่องจากอุปสงค์ต่อการศึกษาที่ลดลง รวมทั้งภาวะเศรษฐกิจถดถอย อาจทำให้อุปทานของการศึกษาในระยะยาว โดยเฉพาะที่มาจากภาคเอกชนลดลงด้วย โดยโรงเรียนเอกชนส่วนหนึ่งอาจเลิกกิจการหรือชะลอการลงทุนออกไป โดย Alam & Tiwari (2021) รายงานว่าการระบาดของโรคโควิค-19 ส่งผลให้โรงเรียนเอกชนประมาณ 1,000 แห่งต้องปิดกิจการไปโดยเฉพาะโรงเรียนเอกชนต้นทุนต่ำ (Low-cost Private Schools) ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีเป้าหมายให้บริการแก่เด็กนักเรียนจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยในประเทศกำลังพัฒนา อาจกล่าวได้ว่า การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ส่งกระทบต่อการศึกษาในหลากหลายรูปแบบ และหลายช่องทางทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ใช้แบบสอบถามเชิงลึกและสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและครู ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564 จำนวนทั้งสิ้น 10 แห่ง ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร 8 แห่ง และจังหวัดใกล้เคียง 2 แห่ง (ฉะเชิงเทรา และสมุทรสงคราม) โดยเป็นโรงเรียนรัฐบาล 3 แห่ง (สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2 แห่ง และสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 แห่ง) และโรงเรียนเอกชน 7 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนเอกชนทั่วไป 3 แห่ง โรงเรียนเอกชนทางเลือก 2 แห่ง โรงเรียนเอกชนสองภาษา 1 แห่ง และโรงเรียนนานาชาติ 1 แห่ง ทั้งนี้ นักวิจัยส่งแบบสอบถามให้โรงเรียนแต่ละแห่งพิจารณาตอบคำถามล่วงหน้า แล้วนัดเวลาผู้บริหารโรงเรียนและครูเพื่อสัมภาษณ์ในเชิงลึก

2. สำรวจครัวเรือนที่มีเด็กอายุระหว่าง 6-12 ปีร่วมอาศัยอยู่ด้วย จำนวน 3,000 ครัวเรือน ที่มีการกระจายตัวในสัดส่วนเดียวกับสัดส่วนประชากรและครัวเรือนไทยในภูมิภาคต่างๆ โดยอาศัยข้อมูลจำนวน

ประชากรและบ้านทั่วราชอาณาจักรป 2562 ของสำนักงานกลางทะเบียนราษฎร์ กรมการปกครอง[4] เป็นเกณฑ์ในการกำหนดจำนวนครัวเรือนตัวอย่างในแต่ละพื้นที่ อย่างไรก็ดีในการลงพื้นที่จริง ทีมสำรวจเก็บข้อมูลได้มากกว่าเป้าหมายที่กำหนด โดยเก็บข้อมูลได้จำนวน 3,032 ครัวเรือน แบบสอบถามที่ใช้ในการสำรวจแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนที่หนึ่งสอบถามลักษณะทั่วไปของครัวเรือน ส่วนที่สอง สอบถามการดูแลเด็กที่มีอายุ 6-12 ปีภายในบ้าน (ก่อนการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19) และส่วนที่สาม สอบถามผลของการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ต่อรายได้ครัวเรือน การทำงานของผู้ปกครอง และการเลี้ยงดูเด็ก โดยนักวิจัยได้มีการประชุมกับทีมสำรวจข้อมูลก่อนการลงสนาม เพื่ออธิบายให้ทีมสำรวจเข้าใจวัตถุประสงค์ของการศึกษา และข้อคำถามต่างๆ ในแบบสอบถาม ตลอดจนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละพื้นที่ที่ต้องการเก็บข้อมูล ทีมสำรวจได้ทำการทดสอบแบบสอบถาม (Pretest) กับตัวอย่างจำนวน 50 ชุดเพื่อให้มั่นใจว่าคำถามที่ใช้มีความถูกต้องชัดเจนก่อนการลงสำรวจจริง โดยตัวอย่างที่ได้จากการทดสอบแบบสอบถามไม่ได้ถูกรวมในการศึกษานี้ การสุ่มตัวอย่างเป็นการแบ่งกลุ่มเป็นชั้นภูมิ (Stratified Sampling) โดยคัดเลือกพื้นที่ 2 จังหวัดในแต่ละภูมิภาคเป็นตัวแทนของภูมิภาค เลือกหนึ่งในห้าจังหวัดที่มีประชากรหนาแน่นที่สุด กับอีกหนึ่งในห้าจังหวัดที่มีประชากรน้อยที่สุด แล้วแบ่งพื้นที่ตามเขตการปกครองของแต่ละจังหวัด เป็นพื้นที่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลตามที่กรมการปกครองระบุ การสุ่มตัวอย่างครัวเรือนในระดับพื้นที่ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Sample Random Sampling) จากประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นๆ เพื่อให้ทุกครัวเรือนที่มีเด็กอายุระหว่าง 6-12 ปีอาศัยอยู่มีโอกาสได้รับการคัดเลือกเท่าเทียมกัน

ผลการวิจัย

การศึกษานี้อาศัยการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและครูประถมศึกษาประเภทต่าง ๆ จำนวน 10 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนของรัฐบาล โรงเรียนเอกชน โรงเรียนทางเลือก และโรงเรียนนานาชาติ ร่วมกับการสำรวจข้อมูลภาคสนามที่เก็บข้อมูลจากครัวเรือนตัวอย่างทั่วประเทศในหลากหลายรูปแบบการอยู่อาศัย อาทิ ครัวเรือนขยายที่มีคนอยู่ร่วมกันตั้งแต่ 3 รุ่นขึ้นไป คือปู่ย่า/ตายาย-พ่อแม่-ลูก ครัวเรือน 2 รุ่นที่มีพ่อแม่-ลูก ครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยว และครัวเรือนข้ามรุ่นที่ผู้สูงอายุอาศัยลำพังอยู่กับหลาน เป็นต้น จำนวนทั้งหมด 3,032 ครัวเรือน มีผลการศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

1. ผลการสัมภาษณ์โรงเรียน นักวิจัยพบว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นที่สำคัญที่สุดในช่วงการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 ที่ต้องปิดโรงเรียนและจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ นั้น คือปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่รุนแรงขึ้น ความเหลื่อมล้ำนี้เกิดขึ้นในหลายมิติ ซึ่งที่ชัดเจนที่สุดคือความเหลื่อมล้ำที่มีรากจากความแตกต่างของรายได้ เช่น นักเรียนจากครอบครัวรายได้น้อยต้องออกไปจากระบบการศึกษา (เช่นเลิกเรียนเป็นการชั่วคราวหรือไม่เรียนต่อ) หรือไม่สามารถเรียนรู้ได้เต็มที่จากการขาดอุปกรณ์การเรียน หรือสภาพแวดล้อมไม่อำนวย ในขณะที่นักเรียนจากครอบครัวรายได้สูงที่เรียนโรงเรียนที่มีความพร้อมจะพบปัญหาเหล่านี้น้อยกว่ามาก หรือ

[4] อ้างอิงในรายงานข้อมูลประชากร 2562 จัดทำโดยกองยุทธศาสตร์และสารสนเทศที่อยู่อาศัย ฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติ

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่มีรากมาจากความแตกต่างในระดับปัจเจกบุคคลหรือตัวเด็กเอง โดยนักเรียนที่มีลักษณะ Active Learner จะยังสามารถเรียนรู้ได้แม้ในช่วงเวลาที่ยากลำบากต่อการเรียน ในขณะที่เด็กอื่นๆ ทั่วไป จะเรียนรู้ได้น้อยลง เนื่องจากไม่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ขาดโรงเรียนหรืออีกนัยหนึ่งขาดครูที่คอยให้ความช่วยเหลือ และปัญหานี้จะรุนแรงยิ่งขึ้นในกรณีที่ผู้ปกครองของเด็กเหล่านี้ไม่มีเวลาหรือไม่สามารถช่วยเหลือด้านการเรียนได้

2. ผลการสำรวจครัวเรือน ข้อค้นพบที่สำคัญคือ ข้อจำกัดของครัวเรือนด้านทรัพยากรเงินและเวลาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเลี้ยงดูเด็กและการเรียนรู้ของเด็กในช่วงวิกฤตโควิด-19 โดยประเภทการอยู่อาศัยของครัวเรือน รายได้เฉลี่ยต่อหัวของครัวเรือน และการศึกษาสูงสุดของผู้ดูแลหลัก เป็นปัจจัยสำคัญสามประการที่ส่งผลต่อการทำกิจกรรมภายในบ้านร่วมกับเด็ก มาตรการช่วยเหลือของรัฐบาลเพื่อส่งเสริมและแก้ปัญหาการเรียนรู้ของเด็กในระหว่างการสั่งปิดโรงเรียน ควรคำนึงถึงการเข้าถึงอุปกรณ์การเรียนออนไลน์ โดยเฉพาะสัญญาณอินเตอร์เน็ต เครื่องคอมพิวเตอร์ หรือโทรศัพท์มือถือที่มีคุณภาพดีเพียงพอสำหรับการเรียนออนไลน์ของครัวเรือนยากจน ครัวเรือนในพื้นที่ห่างไกล เช่น ครัวเรือนข้ามรุ่นที่เด็กอาศัยอยู่กับปู่ย่า/ตายาย หรืออาศัยกับญาติผู้ใหญ่โดยไม่มีพ่อแม่อาศัยอยู่ ขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้สูงอาจต้องการมาตรการส่งเสริมการสร้างสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตครอบครัวมากกว่ามาตรการช่วยเหลือทางการเงิน โดยเฉพาะครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ผู้ดูแลเด็กต้องทำงานหารายได้พร้อมกับการดูแลเด็ก

การอภิปรายผล

ปัญหาและการปรับตัวของโรงเรียนในช่วงการสอนออนไลน์

ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ระลอกที่สาม[5] นักวิจัยใช้แบบสอบถามเชิงลึกและสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและครูในช่วงเดือนกรกฎาคม 2564 จำนวนทั้งสิ้น 10 แห่ง จำแนกเป็นโรงเรียนรัฐบาล 3 แห่ง และเอกชน 7 แห่ง โดยโรงเรียนขนาดเล็กที่สุดที่ให้ข้อมูล มีจำนวนนักเรียน 135 คน และขนาดใหญ่ที่สุดมีจำนวนนักเรียน 1,250 คน ในจำนวนนี้ 8 แห่ง เป็นโรงเรียนที่สอนเฉพาะระดับประถมศึกษา และ 2 แห่งมีการสอนถึงระดับมัธยมศึกษา สำหรับกลุ่มโรงเรียนเอกชน 7 แห่ง สามารถแยกเป็นสามประเภทหลัก ได้แก่ 1) เอกชนทั่วไป[6] (จำนวน 3 แห่ง ค่าเล่าเรียนเฉลี่ยต่อปี 24,000 บาท) 2) เอกชนทางเลือก[7] (จำนวน 2 แห่ง ค่าเล่าเรียนเฉลี่ยต่อปี 135,000 บาท) 3) เอกชนสองภาษา (จำนวน 1 แห่ง ค่าเล่าเรียนต่อปี 160,900 บาท) และ 4) เอกชนนานาชาติ (จำนวน 1 แห่ง ค่าเล่าเรียนต่อปี 650,000 บาท)

---

[5] การแพร่ระบาด ระลอกที่ 1: เริ่มเดือนมีนาคม 2563 (คลัสเตอร์ สนามมวย) ระลอกที่ 2: เริ่มเดือนพฤศจิการยน 2563 (คลัสเตอร์ มหาชัย) และระลอกที่ 3: เริ่มเดือนเมษายน 2564 (คลัสเตอร์ สถานบันเทิง)

[6] ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร แต่อาจมีหลักสูตร English Integrated Study (EIS) คือการเรียนการสอนที่มีการบูรณาการการใช้ภาษาอังกฤษ ในวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์และภาษาอังกฤษ เป็นต้น

[7] จัดการศึกษาแตกต่างจากโรงเรียนกระแสหลัก โดยเป็นการจัดการศึกษาแบบก้าวหน้า หรือใช้นวัตกรรมสากลมาผสมผสานให้เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของสังคมไทย ข้อมูลจากสมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย https://alternativeeducation.or.th/alternative-school/

จากกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนที่ให้ข้อมูลพบว่า ร้อยละ 50 (จำนวน 5 แห่ง) มีปัญหาในจัดการสอนออนไลน์ (Online) เนื่องจากปัญหาอุปกรณ์การเรียน อินเทอร์เน็ต และความพร้อมของนักเรียนในการเรียนด้วยตนเอง ทางโรงเรียนจึงใช้รูปแบบการสอนที่หลากหลายขึ้น ได้แก่ (1) การเรียนการสอนแบบออนไลน์ (Online) เป็นการสอนสด (Live) ผ่านแอปพลิเคชัน เช่น Zoom Google Meet และ Line VDO Call Group (2) การเรียนการสอนแบบออนดีมานด์ (On-demand) คือการสร้างสื่อการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ แล้วแขวนไว้บนแพลตฟอร์มต่างๆ เช่น คลิปวิดีโอที่แขวนไว้บน YouTube หรือบทเรียน ข้อมูล แบบฝึกหัด เกมส์ หรือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่แขวนไว้ใน Line Group หรือ Google Classroom โดยนักเรียนจะต้องดูคลิป อ่าน ทำแบบฝึกหัด ทำความเข้าใจและศึกษาด้วยตนเอง (3) การเรียนการสอนแบบออนแฮนด์ (On-hand) คือการให้นักเรียนมารับใบงานที่โรงเรียน เพื่อกลับไปเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำเป็นการบ้าน และนำมาส่งที่โรงเรียน (4) การเรียนการสอนแบบออนไซต์ (On-site) คือการนัดนักเรียนกลุ่มย่อยมาเรียนกับครูที่โรงเรียน โดยใช้มาตรการเว้นระยะห่าง ซึ่งทางโรงเรียนจะใช้วิธีนี้กับนักเรียนที่มีปัญหาในการเรียน

ผลจากการสัมภาษณ์เป็นที่น่าสังเกตว่ามีเพียงโรงเรียนเอกชนที่มีค่าใช้จ่ายสูง จำนวน 4 แห่ง เท่านั้น[8] ที่สามารถจัดการสอนออนไลน์ได้ ในขณะที่โรงเรียนรัฐบาลในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (จำนวน 1 แห่ง) ไม่สามารถทำการสอนออนไลน์ได้เลย จึงจำเป็นต้องใช้การเรียนการสอนในรูปแบบอื่นๆ เท่านั้น ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียน

ประเภทโรงเรียน	**จำนวน (โรงเรียน)**	**รูปแบบการเรียนการสอน และสัดส่วนนักเรียนที่สามารถเรียนได้**
รัฐบาล (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)	1	ออนแฮนด์ (ร้อยละ 90) ออนไซต์ (เฉพาะนักเรียนที่มีปัญหาการเรียน) และ ไม่เข้าเรียน (ร้อยละ 10)
รัฐบาล	2	ออนไลน์ (ร้อยละ 20-25) ออนแฮนด์ (ร้อยละ 75-80) และ ออนดีมานด์
เอกชนทั่วไป	3	ออนไลน์ (ร้อยละ 30-40) ออนแฮนด์ (ร้อยละ 60-70), ออนดีมานด์และไม่เข้าเรียน (จำนวนเล็กน้อย)
เอกชนทางเลือก	2	ออนไลน์ (ร้อยละ 100) ออนดีมานด์ และออนไซต์ (เฉพาะนักเรียนที่มีปัญหาการเรียน)
เอกชนสองภาษา	1	ออนไลน์ (ร้อยละ 100) และ ออนดีมานด์
นานาชาติ	1	ออนไลน์ (ร้อยละ 100) และ ออนดีมานด์

ที่มา: จากการรวบรวมของผู้วิจัย

[8] โรงเรียนเอกชนทางเลือก โรงเรียนเอกชนสองภาษาและ โรงเรียนนานาชาติ

ปัญหาหลักของการเรียนออนไลน์ คือการขาดอุปกรณ์การเรียน ได้แก่ คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต หรือโทรศัพท์มือถือ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของ ณรจญา ตัญจพัฒน์กุล (2564) และ United Nations (2020) ที่พบปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนของเด็กนักเรียนกว่าร้อยละ 50 ทั่วโลก จากกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูล พบว่าปัญหาการขาดอุปกรณ์การเรียนของนักเรียนเกิดขึ้นเฉพาะนักเรียนในกลุ่มโรงเรียนรัฐบาลและเอกชนทั่วไป สำหรับนักเรียนในอีกสามกลุ่มไม่พบปัญหานี้[9] และความรุนแรงของปัญหาขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน (สะท้อนในรูปของประเภทของโรงเรียนและค่าเล่าเรียน) ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนไม่มีอุปกรณ์การเรียนทางโรงเรียนจึงไม่สามารถทำการสอนออนไลน์ได้เลย หรือในกรณีที่นักเรียนใช้โทรศัพท์มือถือของผู้ปกครองในการเรียน ทำให้สามารถเข้าเรียนได้เฉพาะในวันที่ผู้ปกครองไม่ได้ใช้โทรศัพท์ หรือสามารถใช้โทรศัพท์ได้เฉพาะในช่วงเย็นหลังผู้ปกครองเลิกงาน นักเรียนกลุ่มนี้จึงทำได้เพียงตามดูคลิปหรือตามงานที่แขวนไว้ ดังนั้นรูปแบบการเรียนส่วนใหญ่ จึงเป็นการเรียนแบบออนแฮนด์ และออนดีมานด์ นอกจากนี้ในส่วนของนักเรียนที่สามารถเรียนออนไลน์ได้ ซึ่งใช้โทรศัพท์มือถือเป็นส่วนใหญ่นั้น พบปัญหาของการใช้โทรศัพท์มือถือในการเรียนคือจอโทรศัพท์เล็กเกินไป เครื่องร้อนเกินไปและแบตเตอรี่หมดจากการใช้งานเป็นเวลานาน ทำให้การเรียนไม่ต่อเนื่อง เพราะต้องหยุดพักเพื่อพักเครื่องและชาร์จแบตเตอรี่ และมีปัญหาสายตาที่จ้องจอที่เล็กเกินไป

นอกจากนักเรียนที่ได้รับปัญหาเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์ ครูผู้สอนก็ได้รับปัญหาเช่นกัน เนื่องจากจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ทั้งในการสอนและในการเตรียมสื่อการสอนในรูปแบบต่างๆ เช่น สร้างคลิปวิดีโอ เป็นต้น ซึ่งอุปกรณ์ที่สำคัญที่ไม่เพียงพอคือ คอมพิวเตอร์ และแท็บเล็ต ในกรณีโรงเรียนเอกชน ครูสามารถนำอุปกรณ์ของโรงเรียนไปใช้ทำงานที่บ้านได้ สำหรับโรงเรียนรัฐบาล ครูต้องไปโรงเรียนเพื่อใช้อุปกรณ์ แต่หากครูต้องการทำงานที่บ้าน ครูต้องซื้ออุปกรณ์เอง นอกจากนี้พบว่าสื่อการสอน เช่น คลิปวิดีโอ อาจมีคุณภาพที่แตกต่างกันขึ้นกับคุณภาพของอุปกรณ์ที่ครูใช้ สำหรับสัญญาณอินเทอร์เน็ตนั้นนับเป็นอีกหนึ่งปัญหาสำคัญ นักเรียนที่เข้าไม่ถึงอินเทอร์เน็ตจะไม่สามารถเรียนออนไลน์ได้ และสำหรับครูส่วนใหญ่หากทำงานที่บ้าน ต้องใช้อินเทอร์เน็ตของตนเอง ซึ่งครูต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในส่วนนี้

เนื่องด้วยการเรียนการสอนที่ครูไม่สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนในชั้นเรียนได้โดยตรง จึงมีโอกาสสูงมากที่จะเป็นสื่อสารทางเดียว ส่งผลให้การเรียนการสอนไม่ได้ผลสัมฤทธิ์ตามที่กำหนด จากข้อมูลตัวอย่างที่สัมภาษณ์พบว่า ทุกโรงเรียนมีความพยายามในการปรับการเรียนการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ โดยมีการปรับเนื้อหาการสอน เวลาเรียน เทคนิคการสอน และการวัดผลการเรียน ดังนี้

1. ปรับเนื้อหาวิชาที่เรียน: ทางโรงเรียนพยายามให้นักเรียนได้รับความรู้ตามข้อกำหนดหลักสูตรให้มากที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ ซึ่งบางโรงเรียนเน้นใช้เวลาในการสอนออนไลน์กับวิชาที่สำคัญ ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เป็นที่น่าสังเกตว่าแต่ละโรงเรียนต้องพิจารณาปรับเนื้อหาวิชาเอง

[9] นักเรียนในกลุ่มโรงเรียนเอกชนทางเลือก โรงเรียนเอกชนสองภาษาและ โรงเรียนนานาชาติ มีความพร้อมอย่างสูงในเรื่องอุปกรณ์การเรียน อีกทั้งยังสามารถยืมอุปกรณ์ที่ต้องการจากทางโรงเรียนได้ในกรณีโรงเรียนนานาชาติ นอกจากนี้ทางโรงเรียนในกลุ่มนี้ยังมีหน่วยงาน IT ที่ช่วยให้ความรู้และช่วยเหลือผู้ปกครองหากมีปัญหาในการลงโปรแกรมที่ต้องใช้ด้วย

เนื่องจากมิได้มีข้อปฏิบัติที่ชัดเจนในเรื่องนี้จากภาครัฐ[10] จึงทำให้เนื้อหาการเรียนอาจมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความพร้อมของโรงเรียน ครู และนักเรียน

2. ปรับเวลาการเรียน ทุกโรงเรียนมีการปรับลดเวลาเรียนจากเวลาเรียนปกติลงประมาณร้อยละ 30–60 และจัดเวลาการเรียนออนไลน์ไม่ให้ต่อเนื่องเป็นเวลานานเกินไป โดยจัดให้นักเรียนได้มีช่วงพักสายตาระหว่างคาบเรียน และเรียนเฉพาะในช่วงเช้าถึงเที่ยงหรือบ่ายต้นๆ เท่านั้น และในช่วงบ่ายจะเป็นคาบการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือเป็นเวลาทำใบงานและการบ้านที่ได้รับมอบหมาย

3. ปรับเทคนิคการสอน: มีการสร้างสื่อการสอนต่างๆ เพื่อเพิ่มความสนใจของเด็ก ซึ่งต้องอาศัยความสามารถของครูประกอบกับความร่วมมือของโรงเรียน และพบว่าครูจำเป็นต้องเพิ่มทักษะทางดิจิทัล ทั้งในด้านการใช้อุปกรณ์ การใช้โปรแกรม และแอปพลิเคชัน นอกจากนี้พบว่าโรงเรียนเอกชนทางเลือกได้มีการปรับรูปแบบการสอน โดยแบ่งกลุ่มชั้นเรียนให้เล็กลง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและเข้าถึงนักเรียนเมื่อมีปัญหาได้อย่างทันท่วงที นอกจากนี้ยังมีคาบเรียนพบครูรายวิชาเพื่อสอบถามปัญหากับครูผู้สอนนอกเหนือจากคาบเรียนปกติ รวมถึงมีการพบนักเรียนเป็นรายบุคคลด้วย

4. ปรับการประเมินผล: ทุกโรงเรียนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการประเมินผลการเรียนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ โดยเปลี่ยนจากการสอบเป็นการเก็บคะแนนระหว่างภาค และมีคะแนนเก็บในสัดส่วนที่มากขึ้น ซึ่งการเก็บคะแนนมีหลากหลายรูปแบบ นอกจากนี้ยังมีการวัดผลการเรียนในลักษณะอื่น เช่น ความสนใจในการเรียน พฤติกรรมและการให้ความร่วมมือระหว่างเรียน เป็นต้น

การเรียนรู้ของเด็กและการดูแลเด็กของครัวเรือนในช่วงเรียนออนไลน์

ทีมวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจริงได้ทั้งสิ้น 3,032 ครัวเรือน ข้อมูลตัวอย่างมีการกระจายตัวตามการกระจายตัวของโครงสร้างประชากรและครัวเรือนไทย[11] และทุกครัวเรือนจะมีเด็กที่มีอายุระหว่าง 6-12 ปี ในครัวเรือนอย่างน้อยหนึ่งคน การสำรวจนี้มีเด็กประถมวัยทั้งหมด 4,129 คน หรือเฉลี่ย 1.36 คนต่อครัวเรือน รายละเอียดของข้อมูลแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าสถิติเชิงพรรณนาของครัวเรือนตัวอย่างจำนวน 3,032 ครัวเรือน

รายการ	ค่าสถิติเชิงพรรณนา
จำนวนครัวเรือนทั้งหมด (ครัวเรือน)	3,032
จำนวนเด็กทั้งหมด (คน)	4,129
จำนวนเด็กวัยประถม เฉลี่ยต่อครัวเรือน (คน)	1.36
จำนวนครัวเรือนทั้งหมด (ครัวเรือน)	3,032

[10] กระทรวงศึกษาธิการได้ให้หลักการ คือสิ่งที่ต้องรู้ และสิ่งที่ควรรู้

[11] ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ 2 จังหวัดในแต่ละภูมิภาคเป็นตัวแทนของภูมิภาค โดยเลือกหนึ่งในห้าจังหวัดที่มีประชากรหนาแน่นที่สุดกับอีกหนึ่งในห้าจังหวัดที่มีประชากรน้อยที่สุด อย่างไรก็ดี จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ โรคโควิด-19 พบบางจังหวัดมีการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ค่อนข้างรุนแรง ไม่สามารถลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อความปลอดภัยของทีมสำรวจข้อมูลการศึกษานี้ได้เปลี่ยนการลงพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดพิษณุโลก และลงพื้นที่จังหวัดสตูลแทนจังหวัดกระบี่

ตารางที่ 2 (ต่อ)

รายการ	ค่าสถิติเชิงพรรณนา
จำนวนเด็กทั้งหมด (คน)	4,129
จำนวนเด็กวัยประถม เฉลี่ยต่อครัวเรือน (คน)	1.36
เขตพื้นที่	ร้อยละ
1. ในเขต	31.96
2. นอกเขต	55.77
3. กทม.	12.27
จังหวัด	ร้อยละ
1. กรุงเทพมหานคร	12.27
2. ปทุมธานี	11.18
3. ชัยนาท	10.92
4. ลำปาง	9.83
5. พิษณุโลก	9.60
6. บึงกาฬ	10.39
7. ขอนแก่น	10.39
8. ระยอง	10.88
9. สตูล	7.26
10. นครศรีธรรมราช	7.29
ประเภทโรงเรียน	
1. โรงเรียนรัฐ (ร้อยละ)	87.67
เฉลี่ยค่าเล่าเรียนต่อภาคการศึกษา (ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ประมาณการ)	741 บาท
2. โรงเรียนเอกชน (ร้อยละ)	12.13
เฉลี่ยค่าเล่าเรียนต่อภาคการศึกษา (ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ประมาณการ)	19,570 บาท
3. โรงเรียนนานาชาติ (ร้อยละ)	0.1
เฉลี่ยค่าเล่าเรียนต่อภาคการศึกษา (ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ประมาณการ)	38,500 บาท
4. Home school (ร้อยละ)	0.1
เฉลี่ยค่าเล่าเรียนต่อภาคการศึกษา (ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ประมาณการ)	625 บาท
ความสัมพันธ์ของผู้ตอบแบบสอบถามกับเด็ก (ร้อยละ)	
1. เป็นพ่อ /แม่	72.66
2. เป็นปู่ย่า / ตายาย	19.10
3. เป็นญาติ	5.24
4. เป็นพี่	3.00
5. มีความสัมพันธ์อื่น	-

ตารางที่ 2 (ต่อ)

รายการ	ค่าสถิติเชิงพรรณนา
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)	4.17
เฉลี่ยผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป (คนต่อครัวเรือน)	1.38
1. ทำงานมีรายได้	34.49%
2. ช่วยงานบ้านไม่มีรายได้	59.23%
3. เจ็บป่วย (พิการ/อัมพาต)	4.23%
4. เรียนหนังสือ	-
5. อื่น ๆ	2.05%
อายุ 18-59 ปี (คนต่อครัวเรือน)	2.19
1. ทำงานมีรายได้	85.29%
2. ช่วยงานบ้านไม่มีรายได้	11.10%
3. เจ็บป่วย (พิการ/อัมพาต)	0.27%
4. เรียนหนังสือ	3.34%
5. อื่น ๆ	-
อายุต่ำกว่า 17 ปี (คนต่อครัวเรือน)	1.57
1. ทำงานมีรายได้	0.21%
2. ช่วยงานบ้านไม่มีรายได้	0.28%
3. เจ็บป่วย (พิการ/อัมพาต)	0.08%
4. เรียนหนังสือ	96.78%
5. อื่น ๆ	2.65%
ประเภทการอยู่อาศัยของครัวเรือน	ร้อยละ
1. ครัวเรือนที่มีคนอย่างน้อย 3 รุ่นอาศัยรวมกัน (ปู่ย่า/ตายาย-พ่อแม่-ลูก)	43.57
2. ครัวเรือนสองรุ่น (พ่อแม่-ลูก)	43.57
3. พ่อหรือแม่อาศัยกับลูกตามลำพัง (ไม่มีญาติผู้ใหญ่ คนอื่นอยู่ด้วย)	4.45
4. ครัวเรือนข้ามรุ่น (ปู่ย่า/ตายาย เลี้ยงหลาน พ่อแม่ไม่ได้อาศัยอยู่ด้วย)	7.68
5. ครัวเรือนประเภทอื่น ๆ เช่น น้ำหลาน /ป้าหลาน /พี่น้อง	0.73
รายได้รวมของครัวเรือน (บาทต่อเดือน)	30,824
(ในวงเล็บคือค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	(21,360)
ควินไทล์รายได้ต่อสมาชิกครัวเรือน (บาทต่อคน) (ในวงเล็บคือค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	
ควินไทล์ที่ 1	2,953 (857)
ควินไทล์ที่ 2	5,230 (540)
ควินไทล์ที่ 3	6,948 (472)
ควินไทล์ที่ 4	9,229 (833)
ควินไทล์ที่ 5	16,234 (6,987)
รายจ่ายรวมของครัวเรือน (บาทต่อเดือน)	24,777
(ในวงเล็บคือค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	(15,442)

ตารางที่ 2 (ต่อ)

รายการ	ค่าสถิติเชิงพรรณนา
สถานภาพการทำงานของสมาชิกครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุด	ร้อยละ
1. มีรายได้ประจำ (เงินเดือน) ร้อยละ	56.86
2. มีรายได้ไม่แน่นอน ร้อยละ	43.14
ผู้ดูแลเด็กคนที่ 1	ร้อยละ
1. พ่อ	18.57
2. แม่	57.26
3. ปู่ย่า/ตายาย	21.73
4. ลุง/ป้า/น้า/อา	2.14
5. จ้างพี่เลี้ยงเด็ก	0.07
6. อื่น ๆ	0.43
ระดับการศึกษาสูงสุดของผู้ดูแลคนที่ 1	ร้อยละ
1. ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย	27.74
2. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	24.90
3. อนุปริญญา/ปวส.	23.75
4. ปริญญาตรี/สูงกว่า	23.61
การทำงานของผู้ดูแลคนที่ 1	ร้อยละ
เป็นลูกจ้าง/งานอื่น ๆ ที่มีรายได้แน่นอน	35.32
อื่นๆ	64.48
ผู้ดูแลเด็กคนที่ 2	ร้อยละ
1. พ่อ	47.99
2. แม่	30.55
3. ปู่ย่า/ตายาย	17.65
4. ลุง/ป้า/น้า/อา	3.03
5. จ้างพี่เลี้ยงเด็ก	0.17
6. อื่น ๆ	0.61
ระดับการศึกษาสูงสุดของผู้ดูแลคนที่ 2	ร้อยละ
1. ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย	20.86
2. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	19.99
3. อนุปริญญา/ปวส.	27.48
4. ปริญญาตรี/สูงกว่า	31.67
การทำงานของผู้ดูแลคนที่ 2	ร้อยละ
เป็นลูกจ้าง/งานอื่น ๆ ที่มีรายได้แน่นอน	38.62
อื่นๆ	61.38

ตอนที่ 2 (ต่อ)

รายการ	**ค่าสถิติเชิงพรรณนา**
ผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ในการเลี้ยงดูเด็ก	ร้อยละ
(เช่น ค่าอาหาร เสื้อผ้า ค่าเล่าเรียน และค่าใช้จ่ายอื่นๆ)	
1. พ่อ	24.54
2. แม่	64.02
3. ปู่ย่า/ตายาย	9.60
4. ญาติพี่น้อง	1.85
5. อื่นๆ ระบุ	-
ค่าใช้จ่ายในการดูแลเด็กที่มีอายุ 6-12 ปีทั้งหมดในครัวเรือน (บาทต่อเดือน)	3,973
(ค่าในวงเล็บคือส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	(2,884)

ที่มา: จากผลการสำรวจ สรุปโดยผู้วิจัย

เนื่องจากการลดลงของรายได้ครัวเรือนย่อมส่งผลต่อการกินดีอยู่ดีของสมาชิกครัวเรือนทุกคนและต่อคุณภาพการดูแลเด็กด้วย การสำรวจจึงสอบถามผลของวิกฤตโควิดต่อการจ้างงานและรายได้ครัวเรือนพบมีครัวเรือนที่ได้ผลกระทบและมีรายได้ลดลงจำนวน 1,547 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 51 ของตัวอย่างทั้งหมด โดยรายได้ลดลงเฉลี่ยที่ 6,871 บาทต่อเดือน ขณะที่มีครัวเรือนที่ไม่ได้รับผลกระทบด้านรายได้มีจำนวน 1,482 ครัวเรือนหรือเกือบร้อยละ 49 และมีเพียง 3 ครัวเรือนเท่านั้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้นในช่วงวิกฤตโควิด และเมื่อพิจารณาสถานภาพการทำงานของสมาชิกครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบพบว่า ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 49) ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง รองลงมาอีกร้อยละ 25 เป็นลูกจ้างในบริษัทเอกชน อาจกล่าวได้ว่าวิกฤตโควิดครั้งนี้มีผลกระทบต่อผู้ประกอบอาชีพอิสระ และแรงงานนอกระบบประกันสังคมมากกว่าแรงงานในระบบประกันสังคมที่มีหลักประกันรายได้ช่วยให้ได้รับเงินชดเชยการว่างงานหรือการเลิกจ้าง

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจครัวเรือนทั่วประเทศจำนวน 3,032 ครัวเรือน ถึงผลกระทบของวิกฤตโควิด-19 ต่อการเลี้ยงดูเด็กประถมวัย และต่อการเรียนรู้ของเด็กในระหว่างที่โรงเรียนถูกสั่งปิด อาจสรุปได้ว่า ก่อนเกิดวิกฤตโควิดครัวเรือนทุกพื้นที่ ในทุกรูปแบบการอยู่อาศัย และฐานะทางเศรษฐกิจต่างมีกิจกรรมการรับประทานอาหารร่วมกันกับเด็กในครัวเรือนมากที่สุด รองลงมาคือกิจกรรมการรับ-ส่งไปโรงเรียน และกิจกรรมการอ่านหนังสือ/สอนทำการบ้าน ตามลำดับ แต่ในระหว่างวิกฤตโควิดที่โรงเรียนถูกสั่งปิดนั้น เห็นได้ชัดว่ากิจกรรมการรับประทานอาหารร่วมกันในบ้านมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ขณะที่กิจกรรมการรับ-ส่งไปโรงเรียนที่หายไปถูกทดแทนด้วยกิจกรรมการอ่านหนังสือ/สอนทำการบ้าน และกิจกรรมการเล่นเกม/ดูหนัง/ทำอาหาร/กิจกรรมอื่นในบ้านที่เพิ่มขึ้น โดยลำดับความสำคัญของกิจกรรม มีความถี่แตกต่างกันไปตามข้อจำกัดของครัวเรือนด้านทรัพยากรเงินและเวลาเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น ครัวเรือนพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวที่พ่อหรือแม่ต้องหาเลี้ยงลูกตามลำพัง จะมีข้อจำกัดของเวลาที่ผู้ดูแลหลักยังต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ ครัวเรือนข้ามรุ่นและครัวเรือนที่เด็กอาศัยอยู่กับญาติ ที่ส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนยากจนมักประสบปัญหาความไม่พร้อมของอุปกรณ์ในการเรียนออนไลน์ และ

การเข้าไม่ถึงสัญญาณอินเทอร์เน็ต ขณะที่ครัวเรือนสองรุ่นหรือครัวเรือนสามรุ่นที่มีข้อจำกัดทางการเงินและเวลาน้อยกว่าครัวเรือนประเภทอื่น เห็นว่า 'สมาธิในการเรียนของเด็ก' เป็นปัญหาสำคัญของการเรียนออนไลน์

ผลดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับผลการศึกษาที่แบ่งตัวอย่างตามควินไทล์รายได้ต่อหัว พบว่าครัวเรือนในควินไทล์รายได้ที่สูงกว่าจะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของบุตรหลานมากกว่าครัวเรือนในควินไทล์รายได้ที่ต่ำกว่า ครัวเรือนที่มีรายได้สูงจึงใช้เวลาสอนทำการบ้านและสอนอ่านหนังสือแก่บุตรหลานมากกว่า ส่วนครัวเรือนที่จนที่สุด (ควินไทล์ที่ 1) ประสบปัญหา'ความไม่พร้อมของครอบครัวด้านอุปกรณ์ เช่น สัญญาณอินเทอร์เน็ต มือถือ/คอมพิวเตอร์' มากที่สุด ขณะที่ครัวเรือนในควินไทล์ 3-5 ต่างมีความเห็นตรงกันว่า 'เด็กเรียนรู้ได้น้อยลง เพราะผู้ปกครองยังต้องทำงาน ไม่มีเวลาช่วยสอน' เป็นสาเหตุที่มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากการไม่มีสมาธิของตัวเด็กเอง กล่าวได้ว่า รายได้ครัวเรือนที่สูงขึ้นอาจต้องแลก (Tradeoff) กับเวลาครอบครัวที่น้อยลง การขาดความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตครอบครัว (Work-Life Balance) ของผู้ดูแลเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของเด็กในระหว่างที่โรงเรียนถูกสั่งปิด

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่น่าสนใจคือ การศึกษาของผู้ปกครองมีผลอย่างมากต่อการดูแลเด็ก โดยครัวเรือนที่ผู้ดูแลหลักทั้งสองคนมีระดับการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป มักให้เวลาในการทำกิจกรรมร่วมกับเด็กมากกว่าผู้ดูแลที่มีระดับการศึกษาอื่นๆ ขณะที่ครัวเรือนที่ผู้ดูแลอย่างน้อยหนึ่งคนมีวุฒิการศึกษาต่ำกว่ามัธยมปลายมักใช้เวลาในการทำกิจกรรมร่วมกับเด็กน้อยกว่าครัวเรือนประเภทอื่น ทั้งในช่วงก่อนและระหว่างการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 นอกจากนี้ การสำรวจยังพบด้วยว่า ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อออนไลน์ของเด็กก็ขึ้นกับการศึกษาของผู้ปกครองด้วยเช่นกัน โดยเด็กในครัวเรือนที่ผู้ดูแลทั้งสองคนสำเร็จการศึกษาสูงสุดตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป มีสัดส่วนของ 'เด็กที่สามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้น และชอบการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อออนไลน์' สูงสุดที่ร้อยละ 6 เมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของตัวอย่างทั้งหมดที่มีเพียงร้อยละ 2.5

ด้วยเหตุนี้ การพิจารณาให้ความช่วยเหลือครัวเรือนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในอนาคต จำเป็นต้องพิจารณารูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือน ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน และระดับการศึกษาของผู้ดูแลเด็กประกอบกัน ขณะที่ครัวเรือนยากจนที่มีรายได้น้อย ควรได้รับความช่วยเหลือให้เข้าถึงสัญญาณอินเทอร์เน็ต และมีอุปกรณ์จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ของเด็กในระบบออนไลน์ เช่น มือถือ แท็บเล็ต หรือเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีคุณภาพเพียงพอสำหรับการศึกษา ผ่านมาตรการอุดหนุนราคาสินค้าหรือการแจกฟรี จะมีความสำคัญมากสำหรับครัวเรือนยากจนและครัวเรือนในพื้นที่ห่างไกล ขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้สูง และครัวเรือนที่พ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง อาจต้องการมาตรการส่งเสริมการสร้างสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตครอบครัวมากกว่ามาตรการช่วยเหลือทางการเงิน การสนับสนุนการทำงานที่บ้านผ่านระบบออนไลน์ในทำนองเดียวกับมาตรการ Work-from-Home ที่ผ่านมาก็มีส่วนช่วยให้ผู้ปกครองมีเวลาในบ้านกับเด็กมากขึ้น นอกจากนี้ เนื่องจากปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของการเรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์ คือการขาดสมาธิในการเรียนของเด็ก รัฐบาลอาจพิจารณาการใช้นวัตกรรมด้านดิจิทัลร่วมกับแนวคิดสื่อสร้างสรรค์ พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่น่าสนใจสำหรับเด็กประถมวัย อาจพิจารณาปรับเปลี่ยนบทเรียนให้อยู่ในรูปการ์ตูนที่เด็กชอบ การเล่นเกมหรือการสร้างแอปพลิเคชันการศึกษาที่มีการตอบโต้กับเด็ก เพื่อช่วยให้เด็กสนใจและสามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้น ทั้งนี้ อาจพิจารณาให้ความสำคัญกับ การพัฒนาสื่อในวิชาหลักๆ ที่เด็กควรเรียนรู้ก่อน อาทิ วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์

ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เป็นต้น โดยบทเรียนทั้งหมดควรจัดวางในระบบการศึกษาแบบเปิด (Open Access Learning) ที่เด็กประถมวัยจากทุกพื้นที่ ทุกฐานะทางเศรษฐกิจ สามารถเข้าถึงได้ฟรี ทุกที่ทุกเวลาโดยไม่มีข้อจำกัด

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาบ่งชี้ว่า เด็กนักเรียนประถมศึกษาโดยทั่วไปเรียนรู้ได้น้อยลงในระหว่างที่รัฐบาลสั่งปิดโรงเรียน เนื่องจากไม่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ขาดสมาธิในการเรียน ขาดอุปกรณ์การเรียนที่เหมาะสม ไม่มีพื้นที่การเรียนที่บ้าน ขาดคุณครูคอยให้ความช่วยเหลือ และข้อจำกัดของครัวเรือนในด้านทรัพยากรเวลาและเงิน การศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. รัฐบาลควรพิจารณาส่งเสริมการใช้นวัตกรรมด้านดิจิทัลร่วมกับแนวคิดสื่อสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนออนไลน์ที่น่าสนใจสำหรับเด็กประถมวัย โดยอาจปรับเปลี่ยนบทเรียนให้อยู่ในรูปการ์ตูน หรือการเล่นเกมที่มีการตอบโต้กับเด็กผ่านแอปพลิเคชันต่างๆ เพื่อช่วยให้เด็กเกิดความสนใจและสามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้น ทั้งนี้ อาจให้ความสำคัญกับการพัฒนาสื่อในวิชาหลักๆ ที่เด็กควรเรียนรู้ก่อน อาทิ วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เป็นต้น โดยบทเรียนทั้งหมดควรจัดวางในระบบการศึกษาแบบเปิด (Open Access Learning) ที่เด็กประถมวัยจากทุกพื้นที่ ทุกฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนสามารถเข้าถึงได้ฟรี

2. ส่งเสริมการพัฒนาทักษะการสอนออนไลน์ การพัฒนาและการใช้สื่อออนไลน์ช่วยในการเรียนการสอนแก่คุณครู และบุคลากรทางการศึกษาควบคู่ไปกับการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ในข้อ 1

3. เนื่องจากครูมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนซึ่งเป็นอนาคตของประเทศ การศึกษาพบว่า ครูในหลายโรงเรียนต้องทุ่มเทเวลาและพลังงานในการสอนมากขึ้นในช่วงที่รัฐบาลสั่งปิดโรงเรียน แต่ครูโรงเรียนเอกชนแบบปกติมีเงินเดือนในระดับที่ไม่สูงนัก และมิได้มีสวัสดิการอื่นๆ ดังเช่นครูโรงเรียนรัฐบาล ซึ่งในการสอนออนไลน์ครูต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายบางอย่างเอง รัฐบาลจึงควรพิจารณาให้ความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายแก่คุณครูที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการปิดโรงเรียนของรัฐบาล

4. มาตรการช่วยเหลือของรัฐบาลเพื่อส่งเสริมและแก้ปัญหาการเรียนรู้ของเด็กในระหว่างการสั่งปิดโรงเรียน ควรคำนึงถึงการเข้าถึงอุปกรณ์การเรียนออนไลน์ โดยเฉพาะสัญญาณอินเตอร์เน็ต เครื่องคอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์มือถือที่มีคุณภาพดีเพียงพอสำหรับการเรียนออนไลน์ของครัวเรือนยากจน ครัวเรือนในพื้นที่ห่างไกล เช่น ครัวเรือนข้ามรุ่นที่เด็กอาศัยอยู่กับปู่ย่า/ตายาย หรืออาศัยกับญาติผู้ใหญ่โดยไม่มีพ่อแม่อาศัยอยู่ ขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้สูงอาจต้องการมาตรการส่งเสริมการสร้างสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตครอบครัวมากกว่ามาตรการช่วยเหลือทางการเงิน โดยเฉพาะครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ผู้ดูแลเด็กต้องทำงานหารายได้พร้อมกับการดูแลเด็ก

5. การศึกษาต่อไป ควรพิจารณาการเตรียมความพร้อมด้านการบริหารการศึกษาของประเทศในสถานการณ์ฉุกเฉินที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) แก่ครู

และผู้ปกครองนักเรียน เพื่อให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อพัฒนาคุณภาพการเลี้ยงดูเด็กทั้งที่บ้าน และที่โรงเรียน

เอกสารอ้างอิง

กองทุนเสมอภาคทางการศึกษา. (2564). *กสศ.สำรวจสถานการณ์เด็กหลุดออกนอกระบบหลังเปิดเทอมใหม่*. สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2564 จาก https://www.eef.or.th/news-eef-explore-children-falling-out-of-system-after-new-semester/

โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน. (2564). *สรุปประเด็นอภิปรายงบประมาณ ปี 65 สภาฯ สับแหลก รัฐบาลจัดสรรงบไม่ดูสถานการณ์ ไม่สนประชาชน*. สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2564 จาก https://www.ilaw.or.th/node/5875

ณรจญา ตัญจพัฒน์กุล. (2564). *ยิ่งโรงเรียนปิด โลกยิ่งเหลื่อมล้ำ*, กองทุนเสมอภาคเพื่อการศึกษา, สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2564 จาก https://www.eef.or.th/school-closure-and-child-poverty/

เฮนเรียตตา โฟร์ม. (2564). *ยูนิเซฟห่วงผลกระทบปิดโรงเรียนหนีโควิด เด็กหลุดระบบศึกษาเพิ่มขึ้น*. สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2564 จาก https://www.thairath.co.th/news/local/2016889

Agostinelli, F., Deopke, M., Sorrenti, G., & Zilibotti, F. (2020). When the Great Equalizer Shut Down: Schools, Peers, and Parents in Pandemic Times. *NBER Working Paper 28264*. National Bureau of Economic Research. Retrieved from https://www.nber.org/papers/w28264

Alam, A., & Tiwari, P. (2021). Implication of COVID-19 for Low-cost Private Schools, Office of Global Insight and Policy. *Issue brief no.8*. Office of Global Insight and Policy. United Nations Children's Fund. Retrieved from https://www.unicef.org/globalinsight/reports/implications-covid-19-low-cost-private-schools

Al-Samarrai, S. (2020). *The Impact of the COVID-19 Pandemic on Education Financing.* World Bank, Washington, DC: World Bank. Retrieved from http://documents.worldbank.org/curated/en/479041589318526060/The-Impact-of-the-COVID-19-Pandemic-on-Education-Financing

Andrew, A., Cattan, S., Dias, M. C., Farquharson, C., Kraftman, L., Krutikova, S., Phimister, A., & Sevilla, A. (2020). Inequalities in Children's Experiences of Home Learning during the COVID-19 Lockdown in England*. Fiscal Studies*, *41*(3), 653-683. https://doi.org/10.1111/1475-5890.12240

Engzell, P., Frey, A., & Verhagen, M. D. (2021). Learning Loss due to School Closures during the COVID-19 Pandemic. *Proceeding of the National Library of Medicine, National Center for Biotechnology Information*, *118*(17), 1-7. https://doi.org/10.1073/pnas.2022376118

Grewening, E., Lergetporer, P., Werner, K., Woessmann, L., & Zierow, L. (2020). COVID-19 and Educational Inequality: How School Closures Affect Low-and-High-Achieving Students. *IZA Discussion Paper No. 13820.* Institute of Labor Economics., Retrieved August 2, 2021 from http://ftp.iza.org/dp13820.pdf

Sintema, E. J. (2021). Effect of COVID-19 on the Performance of Grade 12 Students: Implications for STEAM Education. *EURASIA Journal of Mathematics Science and Technology Education*, 16(7), 1-6. https://doi.org/10.29333/ejmste/7893

Soland, J., Kuhfeld, M., Tarasawa, B., Johnson, A., Ruzek, E., & Liu, J. (2020). *The Impact of COVID-19 on Student Achievement and What It May Mean for Educators*, *Brown Center Chalkboard,* Brooking Institute. Retrieved from https://www.brookings.edu/blog/brown-center-chalkboard/2020/05/27/the-impact-of-covid-19-on-student-achievement-and-what-it-may-mean-for-educators/

United Nation. (2020). *Social Impact Assessment of COVID-19 in Thailand*. United Nations in Thailand. England: Oxford Policy Management Limited. Retrieved from https://thailand.un.org/sites/default/files/2020-09/Social%20Impact%20Assessment%20of%20COVID-19%20in%20 Thailand-EN-Designed.pdf

United Nations Children's Fund. (2014). *Children of the Recession: The Impact of the Economic Crisis on Child Well-Being in Rich Countries.* Innocenti Report Card 12. Florence: UNICEF Office of Research.

United Nations Children's Fund. (2017). *Children of Austerity: Impact of the Great Recession on Child Poverty in Rich Countries*. Retrieved from https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/Children_of_austerity.pdf

World Bank. (2020). *The Covid-19 Pandemic: Shocks to Education and Policy Responses*. World Bank, Washington DC: World Bank. Retrieved from https://documents1.worldbank.org /curated/en/ 365801588601466966/pdf/The-COVID-19-Pandemic-Shocks-to-Education-and-Policy-Responses.pdf

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้บริหารและคุณครูโรงเรียนที่ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัยนี้